

ПРОБЛЕМИ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ЩО ПРОВОДИТЬСЯ ЗА УЧАСТІ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК : 340

О. В. Ходанович

кандидат психологічних наук, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз

У статті представлено досвід експертного дослідження неповнолітнього підозрюваного в межах судово-психологічної та комплексної психолого-психіатричної експертизи, наводяться дані щодо використання при проведенні експертиз сучасних нейропсихологічних методів.

Ключові слова: *судово-психологічна експертиза, експертне завдання, порушення психічного розвитку дитини, нейропсихологічні методи.*

PROBLEMS OF FORENSIC-PSYCHOLOGICAL EXAMINATION OF A MINOR SUSPECT CONDUCTED WITH THE PARTICIPATION OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF CLINICAL PSYCHOLOGY

Khodanovych O.

Received: 13 Mar 2017

Постановка проблеми. Злочинність неповнолітніх – одна із нагальних проблем, яка відбиває основні тенденції злочинності в країні, є індикатором морального здоров'я суспільства. Значний сплеск злочинності неповнолітніх відмічають багато науковців, зростає число суспільно небезпечних діянь, що вчинені особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Аналіз статистичних даних кількості злочинів, вчинених неповнолітніми чи за їх участю, протягом 2013–2014 років та 9 місяців 2015 року показує, що у діях неповнолітніх правопорушників прослідковується корисливий мотив, вчинення дій з попередньою змовою групою осіб та рецидив (що стосується вчинення дій, передбачених ст. 115 КК України). Не залишає нас байдужими і той факт, що протягом 2015 року (9 місяців) на території України вчинено 38 діянь, які підпадають під кваліфікацію статті 113 КК України «Диверсія», одне із яких вчинено неповнолітніми чи за їх участю. Це вперше протягом трьох років діяння неповнолітніх підпадає під кваліфікацію статті 113 КК України. На думку Н. Я. Муринець, це наслідки ведення бойових дій в зоні проведення антитерористичної операції. Щороку дедалі більше протиправних дій неповнолітніх підпадають під кваліфікацію особливо тяжких та тяжких злочинів, тоді як загальна кількість злочинів, вчинених неповнолітніми чи за їх

участю зменшується. «Актуальними для неповнолітніх» залишається вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, проти довкілля, проти безпеки руху та експлуатації транспорту, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, проти правосуддя [1]. Злочинність серед неповнолітніх є «резервом» дорослої злочинності [2, 120].

Суттєвою ознакою злочинності молоді є те, що вона набуває в Україні дедалі більш організованого, групового характеру. Найбільш розповсюдженими є злочини, які мають корисливо-насильницьку спрямованість, це – розбій, грабїж, вимагання, вбивство з корисливих мотивів тощо. Із загальної кількості вчинених підлітками злочинів більше 68 відсотків – тяжкі та особливо тяжкі, зокрема, збільшилась кількість вчинених неповнолітніми умисних тяжких ушкоджень, згвалтувань, грабежів, зросла кількість умисних вбивств. Збільшується питома вага тяжких злочинних посягань, що донедавна було не характерно для злочинності неповнолітніх. Новими видами злочинів, що вчиняють неповнолітні, є участь у добровільному захопленні заручників, телефонний тероризм, ритуальні вбивства, інформаційні та комп'ютерні злочини.

Злочинність серед неповнолітніх доволі специфічна, адже йдеться про злочинну поведінку осіб, які перебувають на стадії формування особистості. В силу своїх психологічних характеристик неповнолітні, на відміну від дорослих осіб, частіше піддаються негативному впливу суспільства. Вважають, що молодому поколінню закономірно притаманна підвищена активність до вчинення злочинів, яка обумовлюється низкою наступних факторів: сімейним вихованням, матеріальними нестатками, відсутністю моральних бар'єрів тощо.

Виклад основного матеріалу. У Главі 38 Розділу VI Кримінального процесуального кодексу України передбачено норми,

які стосуються питань кримінального провадження щодо неповнолітніх. Відповідно ст. 485 КПК України під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК, також з'ясовуються повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього – його вік, стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними; ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння; умови життя та виховання неповнолітнього [3]. Оскільки процес особистісного становлення, розвитку, а відтак і сформованості інтелектуальної та емоційно-вольової сфери є індивідуальним і не завершується у чітко визначений період, важливим під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження є його констатування, що важко, а часто і неможливо зробити без використання спеціальних психологічних знань. Якщо ж суб'єктом злочину виступає неповнолітній, залучення експерта або психолога як спеціаліста є обов'язковою умовою кваліфікованого розгляду кримінального провадження та вирішення його по суті [4, 168].

На думку В. В. Романова, предметом дослідження судово-психологічної експертизи є психічні процеси, стани, властивості психіки здорових людей, які беруть участь у кримінальному та цивільному процесі, особливості їх психічної діяльності, тимчасові (не хворобливі) зміни свідомості під впливом різноманітних факторів, експертна оцінка котрих має значення для встановлення об'єктивної істини у справі. Тобто предметом експертизи є індивідуально своєрідні риси психологічного відображення учасниками процесу різноманітних явищ

оточуючої дійсності, котрі мають значення для правильного вирішення кримінальних та цивільних справ [5, 78]. У цьому визначенні підкреслено, що предметом експертного дослідження психолога є особливості функціонування психічної діяльності людини в юридично значимих ситуаціях, незалежно від того, чи є вони патологічними чи віковими, особистісними чи емоційними, і чітко зазначена кінцева мета. Суд цікавить не сама діагностика особливостей психіки людини, а наявність чи відсутність таких її властивостей, які визначають їхню юридичну значимість, що відбито в праві як юридичні критерії тієї чи іншої здатності підекспертної особи. Відповідно предметом дослідження судового експерта-психолога виступають закономірності й особливості протікання і структури психічних процесів (психічної діяльності), що мають юридичне значення і спричиняють певні правові наслідки.

Знання закономірностей психічної діяльності людини дозволяє науково пояснити психічні стани і акти поведінки конкретної людини у певних умовах. Психічна діяльність людини являє собою адекватне відображення об'єктивної дійсності. Проте через різні причини суб'єктивного і об'єктивного виду цей процес може протікати з різними відхиленнями. Знання характеру і ступеня таких відхилень у осіб, чий показання використовуються як джерела доказів у кримінальному судочинстві і у зв'язку з цим вимагають критичної оцінки та визначення рівня їхньої істинності, має величезне значення для здійснення правосуддя. Предметом судово-психологічної експертизи є питання щодо діяльності осіб, індивідуально-психологічні властивості яких не виходять за межі норми (особливостей сприйняття певних явищ у даних умовах, здатності адекватно їх оцінювати, особливостей реагування на екстремальні ситуації тощо) [6, 237]. Ключовим питанням такого роду експертизи є обґрунтування експертного рішення щодо основної проблеми – доказової оцінки здатності підекспертного усвідомлювати фактичний

характер своїх дій, а також керувати ними. Нездатність усвідомлювати фактичний характер й суспільну небезпеку діяння складає зміст інтелектуальної ознаки юридичного критерію, неспроможність керувати своїми діями – зміст його вольової ознаки. Інтелектуальна ознака виділяє ті боки порушення психіки, що позбавляють особу можливості адекватного сприйняття дійсності, її розуміння, прогнозування своїх вчинків та ін., що свідчить про порушення механізмів психічної діяльності, які роблять поведінку усвідомленою. Виходячи з того, що усвідомлення людиною значення своїх дій й здатність керувати ними набувається по досягненню відносно високого рівня інтелектуальної та особистісної зрілості, основне завдання експерта-психолога полягає в дослідженні здатності підлітків (малолітніх) правильно сприймати мету й об'єктивний зміст власних дій; передбачати результати своїх дій; оцінювати свої дії з точки зору правових і моральних норм. Іншими словами, розуміти характер вчинюваних ними протиправних дій, передбачати їх наслідки для себе й оточуючих і бажати (свідомо припускати) настання цих наслідків.

Психологічний (гносеологічний) критерій окремого предмета судово-психологічної експертизи формується шляхом конкретизації загального предмета психологічного дослідження відповідно до конкретної експертної задачі. З самого початку одним із пріоритетних напрямів судово-психологічної експертизи була експертиза неповнолітніх правопорушників, яку виокремлено в самостійний вид судово-психологічної експертизи. Беззаперечним фактом є те, що делінквентність поведінки неповнолітніх значною мірою зумовлена, з одного боку, суспільно-економічною ситуацією, в якій відбувається розвиток дитини, зокрема, інтенсивністю змін тих соціальних факторів, що визначають спосіб життя, а з іншого – адаптаційними можливостями дитячої психіки. Поведінка людини, особистість якої перебуває у стані становлення й розвитку, особливо чутлива до соціальних процесів, темпів

повсякденного життя, рівня дегуманізації, розмитості морально-правових орієнтирів сучасного суспільства.

Непересічне значення мають судово-психологічні експертизи у кримінальних провадженнях про злочини неповнолітніх. Приводами для призначення цього виду експертизи стосовно неповнолітніх можуть бути: дані, що вказують на можливе відставання підлітка у психічному розвитку порівняно з основною масою його однолітків, невідповідність поведінки підлітка меті його дій, вигадливість мотивації протиправних дій, некритичне ставлення до вчиненого. На судово-психологічну експертизу направляються підекспертні особи, чиє психічне здоров'я або не викликає сумнівів у правоохоронних органів, або підтверджено вже проведеною судово-психіатричною експертизою, а комплексна експертиза призначається тоді, коли необхідним є одночасне вирішення психіатричних та психологічних питань, а отже, судовий психолог вирішує психологічні питання лише у випадку вирішення питання психіатрами на користь осудності підекспертного, а ними інколи є особи з граничними психічними аномаліями. Але в той же час в поле зору судово-психологічної експертизи доволі часто попадають особи з граничною патологією психіки, і частими є випадки проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи відносно психічно здорових осіб [7].

КПК України містить норму, якою передбачено, що у разі необхідності для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза (ч. 1. ст. 486 КПК України). Це пов'язано з тим, що вихідні ознаки відставання у психічному розвитку можуть бути зумовлені як психічними розладами, так і знаходженням дитини в складній життєвій ситуації та/або

в соціально небезпечній ситуації. Частими є випадки, коли відставання у психічному розвитку пов'язане з обома групами факторів.

Існують різні приводи для призначення й проведення судово-психологічної експертизи неповнолітньої особи. Судово-психологічна експертиза може бути призначення для встановлення здатності таких, що відстають у психічному розвитку неповнолітніх підозрюваних, повністю усвідомлювати значення своїх дій і визначена спроможності керувати своїми діями. З цією метою необхідно виявити ознаки, що свідчать про відставання неповнолітнього в психічному розвитку, а саме: інфантильність, поведінку й мислення, невідповідність мотивів змісту та меті дій, порушення в критичності поведінки, неспроможність до соціальної корекції поведінки. Судово-психологічна експертиза призначається у разі виявлення розумової відсталості, затриманні у психічному розвитку неповнолітнього, що не пов'язані з душевною хворобою, які зазвичай зумовлені педагогічною запущеністю підлітків, сенсорною недостатністю, тривалою ізоляцією від нормального колективу внаслідок тяжкої соматичної хвороби. Ще одним приводом до призначення судово-психологічної експертизи є виявлення спроможності психічно здорового неповнолітнього підозрюваного правильно сприймати суттєві для кримінального провадження обставини й давати про них правдиві показання. В такому разі перед експертами повинні бути поставлені запитання, пов'язані з виявленням у осіб конкретних психічних аномалій, суттєвих для кримінального провадження. Такими можуть бути: різко виражені відхилення у сприйнятті й розумінні певних явищ, підвищена навіюваність неповнолітнього, слабкий розумовий розвиток, що не дозволяє адекватно передавати інформацію, яка цікавить слідчого. Приводом для призначення судово-психологічної експертизи неповнолітньої особи може бути потреба у встановленні наявності або відсутності у підозрюваного під час вчинення

кримінального правопорушення стану фізіологічного афекту або інших емоційних станів, здатних суттєво вплинути на свідомість та діяльність підекспертної особи, а також наявність відомостей щодо умов, за яких виникли сталі стани нервово-психічної напруги (стресу), хронічного незадоволення потреб (фрустрації), дані щодо конфліктної ситуації, за якої було вчинено кримінальне правопорушення, зокрема, коли дії потерпілої особи зачіпали значимі інтереси підозрюваного, факти часткового провалу пам'яті щодо окремих моментів злочину тощо. Приводами для призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи є факти встановлення у психічно осудних неповнолітніх підозрюваних ознак олігофренії в ступені дебільності, психопатій, що мають ознаки психофізіологічного інфантилізму, а також ознаки залишкових явищ органічного ураження центральної нервової системи. Метою такої експертизи буде більш диференційована оцінка індивідуальної спроможності неповнолітньої особи повністю усвідомлювати значення своїх дій, і визначення, якою мірою вона може керувати ними. Комплексне психолого-психіатричне дослідження є більш доцільним стосовно тих осіб, чий психічний стан знаходиться між нормою та патологією.

Важливими для проведення судово-психологічної та комплексної психолого-психіатричної експертизи неповнолітніх будуть такі елементи: прийняття рішення щодо призначення й проведення даної експертизи, правильне визначення виду експертизи та предмета дослідження, вибір експерта або експертної установи, постановка запитань експерту-психологу в межах його компетенції. Підготовка і призначення судово-психологічних та комплексних психолого-психіатричних експертиз неповнолітніх осіб має деякі тактичні особливості, від яких залежить результат експертизи. До процесу підготовки й призначення експертизи відносять: вибір експертної установи та експерта, збирання матеріалів та об'єктів для експертного дослідження, винесення постанови про призначення експертизи або клопотання про

залучення експерта стороною захисту й формулювання запитань експерту тощо.

До призначення судово-психологічної експертизи необхідними є низка слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Достатність наданих в розпорядження експерта матеріалів кримінального провадження і інформації, що міститься в ньому, котра може мати значення для експерта-психолога при проведенні дослідження та формулюванні висновків, значною мірою зумовлює ефективність експертизи. Тому навряд чи можна погодитися з думкою окремих науковців стосовно того, що бажано проводити судово-психологічну експертизу неповнолітніх підозрюваних на початку досудового розслідування. На початку кримінального провадження матеріалів ще недостатньо, а отже пробіли в інформації можуть значно підвищити ймовірність помилкових висновків експерта. Проте існує й інша практика, коли слідчий надає в розпорядження експерту-психологу всі матеріали кримінального провадження. Така практика створює привід для сумнівів щодо об'єктивності висновку, адже до такого питання необхідно підходити диференційовано, виходячи не лише з предмета дослідження, а й конкретних обставин кримінального провадження і характеру доказів, зібраних на час призначення експертизи.

З урахуванням специфіки психологічної експертизи у кримінальних провадженнях відносно неповнолітніх, експерт повинен знайомитися з матеріалами, що містять інформацію щодо розвитку й особистісних особливостей підозрюваного. Такі матеріали можна умовно поділити на дві категорії: такі, що містять загальні психологічні відомості про підекспертну особу; такі, що містять відомості щодо психологічного стану підекспертної особи в кримінальній ситуації. До першої категорії необхідно віднести дані, отримані під час допиту батьків, родичів, вчителів, вихователів та осіб, які є свідками у кримінальному провадженні, а також інформацію, отриману з неформальних характеристик з місця навчання та

роботи, виписки з історії хвороби та інші документи, в котрих можуть міститися дані щодо рівня розвитку неповнолітнього підозрюваного. До другої категорії для дослідження психічного стану неповнолітньої особи під час вчинення нею кримінального правопорушення необхідно надати в розпорядження експерта допити свідків, потерпілих, інших співучасників злочину стосовно того, як розвивалася кримінальна ситуація і як вів себе неповнолітній під час вчинення злочину або після нього. Неабияке значення мають показання неповнолітнього підозрюваного стосовно свого стану під час вчинення злочину щодо сприйняття ним навколишньої обстановки та його стану після вчинення злочину, подальшого ставлення до наслідків злочинної поведінки. Для експерта-психолога певне значення матимуть також такі матеріали кримінального провадження, як протоколи огляду місця події, в яких можуть міститися відомості щодо способу вчинення, знарядь злочину, висновки судово-медичної експертизи стосовно тяжкості шкоди, нанесеної здоров'ю потерпілої особи, тощо. Багато з питань, які стосуються сфери інтелектуальної діяльності підлітка, зокрема встановлення рівня його інтелектуального розвитку (чи відповідає розвиток пізнавальних процесів абсолютній нормі, пограничному недоумству чи олігофренії); рівня емоційно-вольової сфери (найчастіше розглядається проблема психічного інфантилізму з психічної точки зору та віку досягнення кримінальної відповідальності в юридичному плані); визначення індивідуально-типологічних особливостей особи, де маються на увазі юридично значущі характерологічні властивості тощо, можуть бути вирішені фахівцями в галузі судової психології.

Основними проблемами, що вирішуються в судово-психологічній експертизі неповнолітніх підозрюваних є такі: рівень інтелектуального розвитку (чи відповідає розвиток пізнавальних процесів абсолютній нормі, пограничній недоумкуваті чи олігофренії); рівень розвитку емоційно-вольової сфери (розглядається проблема психічного

інфантилізму з психологічної точки зору й віку досягнення кримінальної відповідальності в юридичному плані); індивідуально-типологічні особливості особи, де маються на увазі юридично значущі характерологічні властивості (схильність до фантазування, підвищена навіюваність, лідерські тенденції, агресивність), соціальні якості особи (загальна соціальна орієнтація, знання соціальних норм, меж допустимого й недопустимого, здатність застосовувати ці знання в реальній поведінці, сталість функціонування цих норм у даного індивіда та їх прояв в ситуації суспільно-небезпечного діяння; судово-психологічна експертиза осіб із сенсорними дефектами.

Набір методик для дослідження неповнолітнього підозрюваного не є стандартним і передбачає врахування індивідуальних особливостей підекспертного. Суб'єктивна оцінка неповнолітнім своїх дій з'ясовується шляхом спрямованої бесіди, об'єктивний бік його дій – описаний в матеріалах кримінального провадження. Для вивчення інтелектуальної сфери застосовують методики дослідження пам'яті, уваги, мислення, зокрема це методики «Піктограма», «Виключення зайвих предметів», «Класифікація», «Порівняння понять» та ін. Характерологічні властивості, особливості емоційного реагування й мотиваційної сфери досліджують за допомогою тесту Розенцвейга, тесту Люшера та ін. Важливого значення сьогодні набуває залучення нейропсихологічних методів у діагностику психологічного стану неповнолітнього підозрюваного.

Сьогодні спостерігається інтеграція клінічних психологів в експертну практику. Іноді виникають питання щодо можливості проведення судово-психологічної експертизи клінічним психологом. При проведенні таких судово-психологічних та комплексних судових психолого-психіатричних експертиз неповнолітніх успішно використовується комплекс нейропсихологічних методик, які спрямовані на виявлення стану вищих психічних функцій, котрі дозволяють людині

адекватно сприймати навколишню дійсність в аспекті міжособистісних стосунків, розуміти, критично оцінювати окремі події, будувати між ними логічні зв'язки, прогнозувати їх наслідки, здійснювати вольовий контроль над своїми вчинками. Необхідно зазначити ту обставину, що для частини підлітків з асоціальною та антисоціальною поведінкою характерні психічні аномалії, які не досягають ступеня виразної психопатології. Значний негативний, кримінальний вплив відчувають неповнолітні з відхиленнями та порушеннями психічного розвитку, серед яких найчастіше виявляється органічний розлад особистості. Такі особи значно легше, ніж інші неповнолітні, в силу нозологічної специфіки самого захворювання опиняються у владі інстинктивних потреб й потягів, тим самим попадаючи до контингенту схильних до делікту людей. Визначення розуміння підекспертним змісту й значення дій, здатності суб'єкта керувати ними потребує багатогранної експертної оцінки: психологічного механізму цих дій; здатності здійснювати вибіркові акти поведінки з урахуванням їх наслідків; здатності підпорядковувати імпульси усвідомленому контролю. Такого роду експертний аналіз потребує використання психологічних та патопсихологічних знань, які не відносяться до психіатричних знань. Як слушно підкреслюють М. О. Берєбін та А. Ю. Рязанова, у психології під час аналізу психічної діяльності прийнято проводити її аналіз з виокремленням організаційного, динамічного, операціонального й емоційно-мотиваційного компонентів психічної діяльності (компонентний аналіз). Для прийняття обґрунтованого й доказового експертного рішення щодо здатності осіб з психічними аномаліями усвідомлювати значення своїх дій й керувати ними, важливим є визначення змісту патопсихологічного симптомокомплексу, що виявляється при експериментально-психологічному вивченні здатності підекспертного розуміти значення своїх дій і керувати ними з позиції компонентного й синдромного патопсихологічного аналізу цієї здатності [8, 86].

В такому випадку судово-психологічна експертиза неповнолітніх підозрюваних проводиться в певній послідовності: здійснюється первинна клініко-психологічна бесіда з підекспертним; вивчаються матеріали кримінального провадження; проводиться базове патопсихологічне обстеження підекспертного. Особлива увага приділяється прицільному тестуванню підекспертної особи залежно від результатів її патопсихологічного обстеження: за наявності органічної нейродинаміки й вказівки на вогнищеву нейрологічну симптоматику може потребувати повного нейропсихологічного обстеження; за наявності ознак дефектного інтелекту здійснюють повне психометричне інтелектуальне обстеження; за відсутності значного зниження інтелекту використовують стандартизовані особистісні методики, а в окремих випадках й проєктивні; у разі виявлення специфічних порушень мислення можуть бути додатково застосовані особистісні методики і в подальшому підекспертна особа піддається психіатричній експертизі.

Висновок. Важливими для проведення судово-психологічної та комплексної психолого-психіатричної експертизи неповнолітніх будуть такі елементи: прийняття рішення щодо призначення й проведення даної експертизи, правильне визначення виду експертизи та предмета дослідження, вибір експерта або експертної установи, постановка запитань експерту-психологу в межах його компетенції. При проведенні судово-психологічних та комплексних судових психолого-психіатричних експертиз неповнолітніх успішно використовується комплекс нейропсихологічних методик, які спрямовані на виявлення стану вищих психічних функцій, котрі дозволяють людині адекватно сприймати навколишню дійсність в аспекті міжособистісних стосунків, розуміти, критично оцінювати окремі події, будувати між ними логічні зв'язки, прогнозувати їх наслідки, здійснювати вольовий контроль над своїми вчинками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Муринець Н. Я.* Злочинність як форма девіантної поведінки дитини (аналіз злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, на території України за період 2005–2014 років та 9 місяців 2015 року. С. 185–195, 194–195. URL : http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/murynets_1.pdf
2. *Семчук Н. О.* Характеристика втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: порівняльно-правове дослідження // Юридичний вісник. 2010. № (17). С. 120–123.
3. *Кримінальний процесуальний кодекс України* // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. *Кобера А. В.* Теоретико-методологічні аспекти судово-психологічної експертизи неповнолітніх обвинувачуваних // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». 2011. Вип. 17. С. 166–173.
5. *Романов В. В.* Юридическая психология. Москва : Юристъ, 1998. 488 с.
6. *Лекції з судової психології, читані в Академії адвокатури України / Професор Владлен Гончаренко.* Академія адвокатури України, 2008. 280 с.
7. *Тетюев С. В.* Судебно-психологические экспертизы в отношении несовершеннолетних подозреваемых и обвиняемых в уголовном судопроизводстве // Вопросы ювенальной юстиции. Москва : Юрист, 2008. № 5 (19). С. 18–22.
8. *Беребин М. А., Рязанова А. Ю.* Судебно-экспертная психологическая оценка способности понимать значение своих действий и руководить ими и ее особенности при психологической диагностике несовершеннолетних с органическим расстройством личности // Вестник ЮУрГУ. Серія «Психологія». 2014. Том.7. № 2. С. 83–91.

Стаття надійшла до редакції: 13.03.2017.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

**PROBLEMS OF FORENSIC-PSYCHOLOGICAL EXAMINATION
OF A MINOR SUSPECT CONDUCTED WITH THE PARTICIPATION
OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF CLINICAL PSYCHOLOGY**

Khodanovych O.

Abstract: The article discusses selected issues related to the conduct of judicial-psychological and complex judicial psychological expertise of the underage suspects. The author discusses the subject of forensic psychological examination of minors, grounds for appointment of examinations, peculiarities of its implementation. Special attention is paid to the use of modern methods of forensic-psychological examination, the possibility of using neuropsychological methods, especially for complex psychological and psychiatric examination. Training and appointment of judicial-psychological and complex psychological and psychiatric examinations of juvenile suspects has a separate tactical features that affect the result of the examination. Taking into account specifics of psychological expertise in criminal proceedings against minors, the expert needs to get acquainted with the materials containing information regarding the development and personal characteristics of the suspect. For the expert-psychologist of some importance will have such criminal proceedings as the protocols of inspection of the scene that contains information about the

method of committing a crime, the conclusions of forensic medical examination regarding the severity of the harm caused to health of the victim.

Keywords: forensic-psychological examination, the expert task, the mental development of the child, individual psychological characteristics, clinical psychologist, neuropsychological methods.

**ПРОБЛЕМЫ СУДЕБНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО ПОДОЗРЕВАЕМОГО, ПРОВОДИМОЙ С УЧАСТИЕМ
СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ КЛИНИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ**

Ходанович О.В.,

Аннотация: В статье рассматриваются отдельные вопросы, связанные с проведением судебно-психологических и комплексных судебно-психологических экспертиз несовершеннолетних подозреваемых. Автором рассматриваются предмет судебно-психологической экспертизы несовершеннолетних, основания для назначения экспертиз, особенности ее проведения. Особое внимание уделено вопросам использования современных методов в проведении судебно-психологической экспертизы, показана возможность использования нейропсихологических методов, особенно при проведении комплексной психолого-психиатрической экспертизы. Подготовка и назначения судебно-психологических и комплексных психолого-психиатрических экспертиз несовершеннолетних подозреваемых имеет отдельные тактические особенности, от которых зависит результат экспертизы. С учетом специфики психологической экспертизы по уголовным производствам в отношении несовершеннолетних, эксперт должен знакомиться с материалами, содержащими информацию относительно развития и личностных особенностей подозреваемого. Для эксперта-психолога определенное значение будут иметь такие материалы уголовного производства как протоколы осмотра места происшествия, содержащие информацию о способе совершения преступления, выводы судебно-медицинской экспертизы относительно тяжести вреда, нанесенного здоровью потерпевшего.

Ключевые слова: судебно-психологическая экспертиза, экспертная задача, нарушение психического развития ребенка, индивидуально-психологические особенности, психолог-клиницист, нейропсихологические методы.